

висвітлюють різні аспекти позначуваного об'єкта і є ідеографічними синонімами у системі мови. Одиниці зіставлюваного поля демонструють також привативні опозиції та опозиції тотожності, які засвідчують ієрархічність лексико-семантичних систем та взаємне тлумачення їх елементів.

На нашу думку, проведений семантичний аналіз лексеми **згода / agreement** дає поштовх для подальшого дослідження проблеми, а саме вивчення етимології цього слова, представлення цього поняття на матеріалі вивчення фразеологічних одиниць, що відкриває подальші перспективи побудови лексико-семантичного поля **згода / agreement** та виявлення специфіки його наповнюваності в сучасних англійській та українській мовах.

1. *Вежбицкая А.* Семантические универсалии и описание языков. – М.: Школа "Языки русской культуры", 1999. – 780 с. 2. *Кочерган М. П.* Основи зіставного мовознавства: Підручник. – К.: Видавничий центр "Академія", 2006. – 424 с. 3. *Трубецкой Н. С.* История. Культура. Язык. – М.: Прогресс, 1995. – 800 с. 4. *Словник української мови:* В 11-ти томах. – Т. 1–11. – К.: Наукова думка, 1970 – 1980. 5. *OED – Oxford English Dictionary Online.* / ed. by J.Simpson. 3rd edition, 2000-2004 – Oxford: Oxford University Press. – <<http://dictionary.oed.com/cgi/entry/00181778>> 6. *Frames, Fields and Contracts: New Essays in Semantic and Lexical Organization* / ed. by A. Lehrer and E. Kittay. – New York: Basic Books, 1992. – 464 p. 7. *WIDEL – Webster's International Dictionary of the English Language.* Unabridged. – Vol. I-III. – Chicago, London: Encyclopedia Britannica. – 1976. – 1016 p. – 1993 p. – 3136 p.

Іванченко В. О., асп.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАЦІЇ ПСИХОСОМАТИЧНОГО КОМПОНЕНТА ФРАНЦУЗЬКОЇ ЕНОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті досліджуються мовні засоби репрезентації психосоматичного компонента французької енологічної культури. Розглянуто прагматичний аспект актів номінації з огляду на їх здатність передавати певне відношення до предмета. Виділено семантичні сфери, що слугують джерелами метафоричного позначення процесу споживання вина та номінації стану сп'яніння.

Ключові слова: метафора, номінація, енологічний дискурс, семантична сфера, психосоматичний аспект, лінгвокультура.

В статье исследуются языковые способы репрезентации психосоматического компонента французской энологической культуры. Рассмотрен прагматический аспект актов номинации ввиду его способности передавать определенное отношение к предмету. Выделены семантические сферы, которые служили источниками метафорического обозначения процесса употребления вина и номинации состояния опьянения.

Ключевые слова: *метафора, номинация, энологический дискурс, семантическая сфера, психосоматический аспект, лингвокультура.*

The article deals with the language methods used to describe the psychosomatic component of French enological culture. Pragmatic aspect of acts of nomination is examined due to its ability to render certain attitude to the object. Semantic fields used to be the sources for metaphorical description of the process of wine consumption and the nomination of the drunkenness are highlighted.

Key words: *metaphor, nomination, enological discourse, theme sphere, psychosomatic aspect, linguoculture.*

Сучасну лінгвістику зорієнтовано на розгляд та розуміння мови як семіотичного засобу репрезентації когнітивних процесів, операцій свідомості, де мова як загальний когнітивний механізм, як когнітивний інструмент системи знаків, грає роль у репрезентації та у трансформованні інформації. У механізмах мови суттєвими є не лише розумові структури як такі, але й матеріальні втілення цих структур у вигляді знаків. Номінація пов'язує світ дійсності зі світом мови, встановлює співвідношення між предметом та обраною для нього назвою, і служить точкою перетину світу екстралінгвального та мовного [Телія 1981].

В основі всіх вторинних номінацій лежить асоціативний характер людського мислення, у процесі якого встановлюються асоціації за схожістю чи суміжністю між деякими властивостями елементів позамовного ряду, що відображається у вже існуючому значенні імені. Акти номінації тісно пов'язано з прагматичними чинниками, оскільки вони мають здатність не лише називати предмет, але й передавати певне відношення до нього [Ярцева 2002, 336]. Наприклад, лексичні одиниці, що відображають психічний стан людини після споживання вина, мають здатність не лише називати предмет, але й передавати певне відношення до нього: емоційне (*passionné, fanatique, enragé*); оцінне (*fou, ilote, vide-bouteille*); орієнтацію на соціальні умови мовлення чи форми існування мови та

його функціонально-стилістичну диференціацію (пити вино: *goûter* – стилістично нейтральне, повільно пити вино, смакуючи продукт / *buvoter* – попитати, розмовний варіант). Таким чином, відображення психічного стану у процесі номінації передає прагматичне суб'єктивне відношення до предмета, створює експресивне забарвлення мовних одиниць за рахунок суб'єктивно-модального компонента значення.

Метафора є одним із найбільш продуктивних засобів формування вторинних номінацій у творенні мовної картини світу. Метафоричне позначення предмета чи явища ніби "забарвлює" концептуальну систему відображення світу відповідно до її національно-культурних традицій [Телия 2006]. У статті розглянуто особливості номінації психосоматичного компонента у французькому енологічному дискурсі, тобто позначення процесу споживання вина, стан сп'яніння та номінації самого питця.

Одні з перших яскравих прикладів метафоричного позначення процесу споживання вина та його ефекту на фізичний та психологічний стан людини присутні у творчості Ф. Рабле [Rabelais 1914]. Для позначення стану сп'яніння автор використовує такі порівняння: *souïl comme une grive* (п'яний як дрізд – птах, що краде ягоди винограду), *rond comme un tonneau/comme un sac à vin* (семантичне значення наповнення чимось). Пияка порівнюється з сорокою – *prendre une margot* – оскільки споживання вина провокує надмірну балакучість. Стан сп'яніння Ф. Рабле наповнює семантикою священності та божественності: *il est dans les vignes de Seigneur, s'el a abusé de cette eau bénite de cave*. Наприкінці XIX століття у деяких кафе з'являються позначення "термометра п'яного" (*thermomètre du pochard*) (термометр п'яниці) з шістьма рівнями сп'яніння: *à jeune – en train (gai) – lancé (parti, pompette) – poivré (culotté) – compté (a son compte) – rond comme une bille – plein comme un œuf* [Garrier, 364].

У сучасній лінгвістиці метафора розуміється як спосіб і засіб отримання нового знання про дійсність шляхом переосмислення однієї сфери в рамках іншої на основі встановлених різного плану асоціативних зв'язків, які характерні для концептуальної картини світу і властиві тій чи іншій лінгвокультурній спільноті. Н. Арутюнова виділяє чотири типи метафор, де розглядається їх відношення до різних тематичних типів слів [Арутюнова 1999, 358–366]:

1) Номінативна метафора актуалізується у контексті, що експлікує її предметну сутність, цей тип метафори прагне увійти до

мікроконтексту, який пояснює референцію імені. В енологічному дискурсі прикладами можуть бути порівняння залишків вина на келиху (*jambes du vin* – вино, що стікає по келиху; *larmes du verre* – краплі вина на келиху). Такого роду схожість зазвичай спирається на схожість предметів за функцією, або за зовнішньою ознакою. Аналізована метафора апелює не до інтуїції, а до зору, вона не підказує, а вказує.

2) Джерелом образної метафори є ідентифікуюче (конкретне) ім'я, що переключає його в позицію предиката. У нашому випадку метафора є ресурсом, до якого звертаються у пошуках образу, способу індивідуалізації чи оцінки предмета. Апелюючи до інтуїції, цей тип метафори надає адресату можливість творчої інтерпретації. В основі творення подібної метафори є назви конкретних, відомих мовцю предметів, що викликають певну оцінку: *outré* (п'яниця).

3) Когнітивна метафора виникає в результаті зсуву в сполучуваності предикатних слів та створює полісемію; процес метафоризації в області предикативного значення полягає в наданні об'єкту "чужих" ознак, тобто прикмет, якостей та стану, які характерні для іншого класу предметів чи належать до другого аспекту, параметру цього класу: *gai* (напідпитку – психологічний стан людини напідпитку), *sévérité/ austérité de la bouche* (характеризує вино із занадто високим вмістом танинів); *noircir (se)*, *griser (se)* (напиватися); *sac à vin/tonneau* (той, хто споживає вино у непомірній кількості – "бездонний"; *éthylisme* (етиловий, той, хто наскрізь проїнятий спиртом).

4) Генералізуюча метафора (як кінцевий результат когнітивної метафори) стирає в лексичному значенні слова межі між логічними порядками та стимулює виникнення логічної полісемії. Наприклад, ефект від споживання вина провокує певні зміни у психічному стані, що сприяє створенню ряду лексичних одиниць, в основі семантичного значення яких є певний психічний стан людини: *fou, passionné, exalté, éperdu, transporté, ému, émoustillé, troublé, fanatique, enragé, pâmé*.

Джерелами творення метафоричного позначення процесу вживання вина та/чи інших алкогольних напоїв, де присутнє семантичного значення "пити/напиватися/сп'яніти", є численні тематичні поля, серед яких найбільш продуктивною є антропоморфічна метафора. За антропоцентричним каноном людина створює "наївну картину світу", де абстрактні поняття, природні явища та оточуючі предмети набувають властивостей людей та тварин, тобто набувають якісних, динамічних та ціннісних ознак

живих істот. В основі творення подібних метафор лежить антропометричний принцип, за яким людина виступає як "міра всіх речей" [Телия 2006]. Антропоморфічні метафори передають співвідношення із:

- фізичним станом людини (частинами тіла): *se cocarder* (*cocarde* – кокарда, у просторіччі "голова"), вирази *porter à la tête* (вдарити в голову), *humer le piot* (промочити горлянку);
- психічним станом (відчуття, поведінка): *s'étourdir* (шукати забуття), *entêter* (пристраститися), *enfiévrer* (*se*) (збуджувати(ся));
- соціальним, зокрема, професійним життям – позначення вживання вина термінами інших професій та сфер: *s'aviner* (*aviner* – змочувати вином чан чи бочку), *écluser* (шлюзувати, проводити судно через шлюзи), *sabler* (пускати до піскоструминної обробки);
- споживанням їжі (манера споживання): *licher* (лизати), *téter* (смоктати, пити грудне молоко).

Також присутні зооморфічні метафори: *laper* – хлистати язиком, манера споживання їжі тваринами; метафори зі сфери кулінарії: *se poivrer*; метафори на позначення кольору: *noircir* (*se*)/*griser* (*se*) – підпоювати, напиться, хмеліти та ін.

Самого п'яницю порінують із твариною (*outré*), зі стійкою бару (*pilier de bistrot*), зі спустошувачем пляшок (*vide-bouteille*), з губкою (*éponge*) та ін. Виявлено, що представники окремої професії створили свої позначення п'яного чоловіка [Martine Chatelain-Courtois, 1984]: для землекопа – *il tient (ou charge) une bonne brouette*; для дахаря – *il a le bec en zinc (il est zinqué)*; для столяра – *il se ramasse une caisse*; для скляра – *il a un coup dans les carreaux*; для залізничника – *il fait cracher les soupapes, il accroche les wagons*; для друкаря – *il souffre dans l'encrier, il se noircit*; для риболова – *il évoque le vent dans les voiles, il démâtage*; для військового – *il prend une casaque, il en a dans le casque*; для бончара – *il voit plein comme une barrique/jusqu'à la bonde/tombant en douelle*; для музиканта-п'янички – це *fa bémol*, якщо він падає – *fa dièse*.

Спостерігається також зворотній процес метафоризації, коли значення стану сп'яніння переноситься на інші сфери: п'яніти, викликати відчуття сп'яніння (*l'air enivre, la voix enivre, la beauté enivre, la musique enivre, l'amour enivre*); втомитися (*s'enivrer de la vie*); насититися (*s'alcooliser avec du Zola*).

Когнітивний підхід у лінгвістичних дослідженнях дозволяє розглядати мову як інструмент організації, породження та передачі інформації. Вивчення особливостей номінації психосоматичного аспекту енологічної лексики дозволяє виявити когнітивні особливості її творення та дослідити мотиваційну базу даних номінацій. З точки зору когнітивної лінгвістики, лексична номінація являє собою представлення знань мовними формами, а сам процес номінації – концептуалізацію знань у процесі розуміння та породження мовних та мовленнєвих форм. Мови відображають навколишню дійсність у неоднакових пропорціях. В одних мовах певне явище має безліч синонімів, тоді як в інших його позначення обмежується використанням найзагальніших слів. Крім того, цікавим є дослідження розвитку синонімічного ряду для позначення певного процесу чи явища, яке в кожній лінгвокультурі відбувається на основі певного семантичного значення.

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Нина Давидовна Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
2. *Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира* [Электронный ресурс] : Вероника Николаевна Телия // Библиотека : Теория языка. – 2006. – Режим доступа к странице : http://genhis.philol.msu.ru/article_66.shtml
3. Телия В. Н. Типы языковых значений: Связанное значение слова в языке. – М. : Наука, 1981. – 269 с.
4. *Языкознание*. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
5. *Chatelain-Courtois M. Les Mots du ven et de l'ivresse* / Martine Chatelain-Courtois. – Paris : Belin, 1984. – 303 p.
6. *Garrier G. Histoire sociale et culturelle du vin* / Gilbert Garrier. – Larousse, 2008. – 766 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *Rabelais F. Gargantua et Pantagruel* / François Rabelais [texte transcrit et annoté par Henri Clouzot]. – Т. I, III. – Paris : Larousse, [1913–1914?]. – 176 p.

Калениченко М.М., к.філол.н., асист.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

БЕЗОСОБОВІ РЕЧЕННЯ У ЛІНГВІСТИЧНІЙ БОГЕМІСТИЦІ

У статті проаналізовано стан дослідження безособового речення у лінгвістичній богемістиці, визначено категоріальні характеристики безособовості, способи та засоби її реалізації.